

Ima

„És lőn, mikor ő imádkozék egy helyen, minekutána elvégezte, monda néki egy az ő tanítványai közül: Uram, taníts minket imádkozni, miképpen János is tanította az ő tanítványait.”¹

Meglepő a kérés, hiszen a tanítványok minden bizonnyal *tudtak imádkozni*, legalábbis valahogyan, a kor szokásos vallásgyakorlásával összhangban *szoktak imádkozni*. Miért kérik akkor a Mestert, hogy „taníts minket”? A kérdésre a korrekt felelet az, hogy nem tudjuk, annyit azonban joggal feltételezhetünk, hogy a tanítványok sejtése szerint a Mester tudott valamit az imával kapcsolatban, amit ők nem. Rádöbbenhettek arra, hogy a Mester *máshogy* imádkozik, és ez a *máshogy* valamilyen szempontból magasabb rendűnek, Isten-közelibbnek tűnhetett fel nekik. Ha ez így van, akkor feltételezhetjük azt is, hogy vágytak megismerni, megérteni, sőt megtanulni ezt a máslyen imádkozást. Sokan ismerik azt az érzést, amikor a megszokott (tanult) imamódok lélektápláló ereje kimerül, kiszárad, az imádkozás kielégítetlenül hagyja a lelket, szellemet, az ima hatékonysága elégtelennek tűnik, értelme megkérdőjeleződik. Az ember a legtöbb esetben ilyenkor önmagát vádolja és lelke fásultságában, lénye érzéketlenségében keresi a hibát. A helyzet éppen fordított, a lélek minden bizonnyal szintet lépett, elérkezett fejlődése olyan fokára, ahol már „más nyelvet” is megért, más nyelvet is vágyik megtanulni, mert rájön, hogy az addig használt szókinccs immár nem tudja elegendően szabatosan kifejezni az igazságot. Itt egy lehetséges félreértést sürgősen meg kell előzni: minden ima tökéletes; az *ima* maga tökéletes. Az ember az egyetlen teremtmény, aki saját eredetére rá tud kérdezni. A rákérdés egyik módja az ima; bizonyos értelemben éppen az emberi mivoltunk egyik sajátos ismérve az imádkozás képessége és igénye. „Az embert az teszi emberré, ami benne emberfeletti.” Nincs rossz ima, és a „lélek szintet lépése” sem azt jelenti, hogy „rosszabb”, vagy „jobb”. Ami viszont lényeges: az embernek meg kell találnia azt az imamódot, ami számára és a pillanatnyi léhelyzetének megfelelően a legjobb, hogy úgy mondjam *legüdvösebb*.

Írásom ezen a ponton eltérhetne az alternatív imamódok ismertetése felé, de ezt több okból nem teszem. Először is nem megfelelő kifejezés az „alternatív”. Itt nem arról van ugyanis szó, hogy bizonyos imamódok kényszerűségből helyettesíteni próbálnák az egyetlen legjobbat, ami azonban valamilyen okból pillanatnyilag nem működik. A kereszténység történetében számtalan imamód létezett, melyek egyenrangú módon éltek és működtek egymás mellett, használatuk leginkább az adott vallásos közösség (vagy egyén) természetétől, beállítottságától, irányultságától függött. A szóban forgó imamódokról tengernyi irodalom áll rendelkezésre, ezt bárki átolvashatja. Különös szépségével emelkedik ki közülük Avilai Szent Teréz *A tökéletesség útja* című írása, melyben Teréz számos imamódot néven nevez és definiál: az „ajak ima” szavak hangos kimondásával történik, akár előre megírt, akár az imádkozó által kitalált megszólítások, kérések formájában (én magam ezt *Te-imának* fogom nevezni a továbbiakban, mivel erre az imamódra az Isten egyes szám második személyben történő megszólítása jellemző); továbbá: „összeszedettség imája”, végül: „nyugalom imája” (voltaképpen már kontempláció). Ma a legtöbben ima alatt a kérő imát értik, melyben kérésekkel fordulunk Istenhez a „kérjetelek és kaptok” jézusi tanításra alapozva. A kérések egy része

¹ (Lk 11,1) Amennyiben külön nem jelzem a fordítót, a bibliai idézetek esetében mindig Károli fordítását használom.

teljesül, egy része nem, mely jelenségnek a ténye rendkívül mély csalódottságot és frusztrációt okoz sokunkban; az imaéletünknek erre a fájóan, szinte botrányos módon megoldatlan és megoldhatatlan(nak tűnő) kérdésére sem térek ki ezúttal. Az viszont sokakat meglep, hogy a kérő ima, illetve úgy általában a szavakkal mondott Te-ima mellett más – gyökerében más – imamódok is egyáltalán felvethetők. A meglepetés gyakran indulatokkal jár együtt, sokan nem akarják elfogadni, hogy másképpen is lehet, ördögöt kiáltanak, miközben nem tudják, hogy a szóban forgó imamódok az egész kereszténység történetét végigkísérték és a középkori imaélet szerves részét képezték, csak éppen mára elfelejtődtek; számunkra furcsamód az vált természetessé, hogy ezek nem léteznek és az ima, mint olyan a *Te-imával* azonos.

Az én módszerem jelen írásban az lesz, hogy a kérdést igyekszem visszavezetni annak ősforrásához, nevezetesen a krisztusi tanításhoz. Van ugyanakkor egy alapvetés, egy axióma, melyet a teljes gondolatmenet folyamán alapul veszek, és amely mentén próbálom az ima belső természetét megérteni. Ez az axióma úgy hangzik, hogy a kommunikáció határainak kiterjesztése, vagyis az egyén-egyen viszonylat átlépése az egyén-közösség szélesebb terébe, majd még egy minőségi lépéssel továbbhaladva az egyén-Isten végtelen dimenziója felé történő nyitás a lélek töltöttségének (lelkesültségének) és a tudat állapotának jelentős módosulásával jár együtt. Ennek a módosulásnak a *következménye* a kommunikáció stílusának megváltozása. A *stílus* helyet talán lehetne *hanghordozást* mondani. A másik emberhez hétköznapi, prózai hangon beszélek. Nagyobb közönséghez már „fennhangon”, részben a tágabb tér befogásához szükséges hangerő, részben a helyzet ünnepélyessége miatt; azt mondják, az ókori szónoklat már-már inkább énekhez hasonlított, mintsem beszédhez. Végül, amikor tudom, hogy Istennel kezdeményezek kommunikációt, a tudati-lelki állapotom oly mértékben átizzik, hogy már nem vagyok képes „hétköznapi” hanghordozással szólni, úgy, ahogy embertársamhoz szoktam, sem prózai hangon, sem fennhangon, hanem „beszédem” spontán módon énekké válik. Úgy gondolom, a rituális ének lélektana tértől és időtől függetlenül valami ilyesmi lehet, és így alakul ki a liturgikus ének, köztük a gregorián recitatív dallamanyaga. De az ének sem a végállomás. A kommunikációnak (így az imának, hiszen az is kommunikáció) van egy olyan módja is, melyet egyszerre jelképes és konkrét értelemben *csendként* határozhatunk meg. A jelképes érelemben vett csend nem feltétlenül a külső és belső hangok hiányát jelenti, hanem kizárását minden felesleges gondolatnak (és egy kivétellel mind felesleges: „kevés az, ami fontos, valójában csak egy”). Ismert evangéliumi jelenet a kufárok kiűzése. A templom „megtisztítását” egy ideje nem tudom másként, mint a *gondolat megtisztításaként* értelmezni.

Nézzük meg tehát, hogy hogyan imádkozott és hogyan tanított imádkozni Jézus! Az első meglepetés éppen ezen a ponton ér bennünket. Ha ugyanis a négy evangéliumot ebből a szempontból végigolvassuk, azt tapasztaljuk, hogy a teljes szöveg arányait tekintve rendkívül kevés szó esik bennük imáról, ezen belül is kevés utalás történik arra, hogy Jézus imádkozik, továbbá elenyésző azoknak a mondatoknak a száma, melyekben Jézus egyes szám második személyben az Istenhez imádkozik szövegesen (*Te-ima*). Ez utóbbi megállapítás markáns kivételét jelenti Jézus búcsúbeszédének egyik részlete, mely lényegében a János-evangélium teljes 17. fejezetét kitölti („főpapi ima”). Az itt olvasható *Te-ima* tartalmilag az előző fejezetek tanítványokhoz intézett

gondolatainak egyenes folytatása, ilyen módon a tanítás imába való átváltása irodalmi fogásnak is tekinthető. Noha ilyen kijelentést teljes bizonyossággal nem tehetünk, annyit megállapíthatunk, hogy a szóban forgó mondatok a tanítványok füle hallatára hangzanak el és legalább annyira az ő tanításukra szolgálnak, mint amennyire Jézus imádságát hordozzák.² A főpapi ima hosszúsága ellentmondásban van az imádkozás rövidegére irányuló krisztusi utasítással (Mt 6,7-8), de erről még később esik szó.

Mindhárom szinoptikus evangéliumban lényegében azonos módon hangzik el és zajlik le Jézus imája a Getszemáni-kertben. Jézus itt szokása szerint – de a János-evangélium 17. fejezetével ellentétben – a *Te-imában* meglehetősen szűkszavú, Máténál három, Márknál kettő, Lukácsnál mindössze egyetlen mondatot mond (Lukácsnál ezt kiegészíti az angyal megjelenésének, valamint a vérrel verejtékezésnek drámai képe, illetve egy apró utalás arra, hogy „buzgóságosabban imádkozék”, ez utóbbiról nem tudjuk meg, hogy mely szavakkal, egyáltalán szavakkal-e). Itt megjegyzendő, hogy ezek a mondatok a magányos Jézus ajkáról hangzanak el, aki „egy kissé előre menve, arcra borula” (Mt), vagy „egy kevésé előre menvén, a földre esék” (Mk), illetve „eltávozték tőlök mintegy kőhajításnyira” (Lk), vagyis a tanítványoktól bizonyos távolságban, *egyedül* imádkozta el őket. Ehhez tegyük hozzá, hogy valahányszor visszatér az imából a tanítványokhoz, azokat alvás közben találja, a leírás szerint tehát ők nem hallhatták az ima szavait. Mindez a legkevésbé sem jelenti azt, hogy a Getszemáni ima mondatai ne volnának tökéletesen hitelesek és tartalmuk ne volna egyike Jézus legmélyebb és legfontosabb megnyilatkozásainak, csupán azt, hogy itt az *evangélium szerzőjének* volt rendkívül fontos közlendője felénk, nem elsősorban Jézus ima-szokásairól kívánt történeti hitelességgel tudósítani bennünket. A harmadik példa arra, hogy Jézus az Atyához egyes szám második személyben imádkozik Máté evangéliumában olvasható: „Hálát adok néked, Atyám, mennynek és földnek Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsék és az értelmesek elől, és a kisdedeknek megjelentetted. Igen, Atyám, mert így volt kedves te előtted.” (Mt 11,25-26). Nem lehet nem említeni Jézus Te-imáinak szemlélésekor a keresztfán kimondott hét „szó” közül azt a hármát, melyet az Atyához intéz: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!” (Lk 23,34); „Éli, Éli, lamma szabaktani (*Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?*)” (Mt 27,46; Mk 16,34); „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!” (Lk 23,46). Bármilyen meglepő, a négy evangéliumban Jézus ajkáról elhangzó *Te-imák* összes példáját ezzel végigvettük.

Annál több utalást találunk arra vonatkozóan, hogy Jézus a néptől, illetve övéitől *elvonulva magányosan* imádkozik. E magányos imák helyszíne gyakran „puszta hely” (Mk 1,35), vagy „Bethsaida nevű városnak puszta helye”, vagy egyszerűen csak „puszta” (Lk 5,16), de a legtöbbször „hegy” (Mt 14,23, Mk 6,46, Lk 6,12, Lk 21,37, Jn 6,15, Jn 8,1; utóbbi konkrétan az Olajfák hegye). Fontos hangsúlyozni, hogy azon kevés pontok egyikét érintjük, melyben mind a négy evangélium megegyezik. A „puszta” kifejezés mindamellettt további asszociációkat is megenged, melyek a *csend* fogalmára is vetnek némi fényt, hiszen a puszta az a hely, *ahol semmi nincs*, ami minden e világi ingertől, segítő és gátló tényezőtől tökéletes hiányt szenved – akárcsak a megtisztított

² A fenti példánál is nyilvánvalóbb a jézusi Te-ima tanító célzata Lázár feltámasztásának jeleneténél a János-evangélium 11. fejezetében: „Jézus pedig felemelé szemeit az égre, és monda: Atyám, hálát adok néked, hogy meghallgattál engem. Tudtam is én, hogy te mindenkor meghallgatsz engem...”, ekkor a Mester ugyanis mintegy magyarázatképpen teszi hozzá a következőket: „...csak a körülálló sokaságért mondtam, hogy elhigyjék, hogy te küldtél engem.” [kiemelés általam] (Jn 11,41-42).

templom –, a pusztában tartózkodó magányos ember ilyen módon *önmagában és önmagával tökéletesen egyedül van*; Jézus nyilvános működésének megkezdését pusztai tartózkodása előzte meg, ugyanígy Szent Pál, Szent Ágoston és mások tanító munkásságának megkezdését is. Nem lényegtelen megvizsgálunk e magányos imák idejét sem, ez a legtöbb esetben éjszaka, illetve kora hajnal: „És amint elbocsátá a sokaságot, felméne a hegyre, magánosan imádkozni. Mikor pedig beestveledék, egyedül vala ott.” (Mt 14,23), „Kora reggel pedig, még szürkületkor, fölkelvén, kiméne, és elméne egy pusztá helyre és ott imádkozék.” (Mk 1,35), „éjszakára pedig kimenvén, a hegyen vala, mely Olajfák hegyének neveztetik.” (Lk 21,37).³

A hegy és az éjszaka kapcsolatából, mint a magányos imák helyszínének és idejének példáiból érdemes kiemelni egyet, ami éppen annyira beszédes, mint amennyire megdöbbentő: „És lőn azokban a napokban, kiméne a hegyre imádkozni, és az éjszakát az Istenhez való imádkozásban tölté el. És mikor megvirrada, előszólítá az ő tanítványait és kiválaszta azok közül tizenkettőt, akiket apostoloknak is nevezé.” (Lk 6,12-13). Ki kell emelnünk néhány szót az idézett mondatból és meg kell vizsgálnunk az eredeti kifejezéseket a pontosabb érthetőség kedvéért, mert az általam nagyon szeretett Károli fordítás nem minden ponton teljesen egyértelmű. Az „éjszakát... töltötte” esetében például a görög szövegben a διανυκτερεύων szó szerepel, ami az egész éjszaka átvirrasztását jelenti; nehogy abba a hibába essünk, hogy az alvás lehetőségét ebben az esetben felvessük. A Vulgata *pernoctans* kifejezése a *pernocto* (éjszakázni, éjszaka hálni, az éjszakát valahol tölteni) igéből *éjszakázván* jelentésű, de a szövegkörnyezet egyértelműsíti, hogy nem lehet helyes az *Isten imáadásában éjszakázván* fordítás, hanem ki kell hangsúlyozni a *virrasztás* tényét. „Az Istenhez való imádkozásban” helyett egyszerűbb és valószínűleg az eredeti szöveghez hűségesebb változat az „Isten imáadásában”: *in oratione Dei*, ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ. Tehát Jézus itt *az egész éjszakát átvirrasztván azt Isten imáadásában töltötte el*. És miután megvirradt, kiválasztotta tanítványait: az Isten imáadásában átvirrasztott éjszaka után meghozta nyilvános működése megkezdésének legfontosabb döntését. Mielőtt azon kezdenénk töprengeni, hogy e döntése meghozatalához szüksége volt-e arra, hogy az egész éjszakát Isten imáadásában átvirrasztva, próbáljuk megfejteni, mi módon lehetséges egy teljes éjszaka átímádkozása elalvás nélkül. Ez egyszerű élettani okokból mind elmélkedés, mind szöveges ima mondása, mind az Istennel való kötetlen beszélgetés, *Te-ima* módján a lehetetlennel határos.⁴ Meglehető önellentmondás itt arra hivatkozni, hogy az istenembernek ez nem lehetetlen, hiszen hitünk egyik alapja az, hogy Jézus a mi emberi természetünket felvette, részesült emberi-fizikai korlátainkban és szenvedett, nem vonta ki magát a valóságos ember fizikai szenvedése alól sem, noha megtehetette volna. Jézus ezt az éjszakát nyilvánvalóan olyan tudati állapotban töltötte el, melyben a fizikai-élettani szempontok

3 A hegy képe – hiszen Jézus igen gyakran ment fel hegyre imádkozni, továbbá a színváltozás is hegyen történt – joggal értelmezhető jelképesen: följebb, magasabban, az Istenhez közelebb.

4 Az olvasó itt visszagondolhat saját átvirrasztott éjszakáira. Ezek egy része azért tudott megvalósulni, mert az ember figyelmét rendkívül változatos és erőteljes – hogy ne mondjam bombasztikus – ingerek érték kívülről, ezek egészen egyszerűen nem hagyták elaludni; jellemzően így működnek az ábulizott éjszakák. Lehet persze ennél sokkal kellemetlenebb élményünk is, például amikor jómagam a beteg gyermekem mellett virrasztottam. Az ilyen esemény az apák egyik nagy megpróbáltatása és nehézsége többek között éppen abban áll, hogy az elalvás vágya kísért, hiszen a szükséges folyadék adagolásának és az aggodalomnak a hallatlan monotonitása lefárasztja az embert. Jézus egy aktív, tanító nap után tért vissza a hegyre és töltötte Isten imáadásában az éjszakát; ki-ki próbára teheti magát ugyanebben a helyzetben.

átalakulnak és részlegesen minden bizonnyal meg is szűnnek. Jézus már ezzel az egyetlen példával is (nem ez az egyetlen) az általunk megszokott szempontok olyan átértékelésére kényszerít bennünket, melytől csak igen súlyos gondolati korrupcióval menekülhetünk el: mi volt az az állapot és hogyan érte el, mellyel *az egész éjszakát átvirrasztván azt Isten imáadásában töltötte el?*

„Mikor megvirradt”, vagyis amikor végzett az imával, kiválasztotta a 12 apostolt. A két mondat szorosan összetartozik, ezt az *et* és a *καὶ* (és) szavak egyértelműsítik (a magyar fordításokból gyakran kimarad ez az „és”). Az apostolok kiválasztását tehát Isten hosszas imáadás *meg kellett előzze*. „A Jézus-ima megtanulása, amivel szétválasztottam a bangladesi sziámi ikreket.” – ezek Csókay András idegsebész szavai és a jezsuita rend honlapján Jálics Ferenc emlékére indított online emlékkönyvben jelentek meg. Ezúton kérek elnézést professzor úrtól, hogy méltatlan voltom ellenére idézem, de részéről a szóban forgó ima-tapasztalat felidézése olyannyira nyílt tanúságtétel, hogy erre még a róla szóló Wikipedia-szócikk is kitér. Az apostolok kiválasztása előtt, a döntés meghozatala előtt tehát Jézus Isten imáadásában átvirrasztja az éjszakát; az evangélium szövege – valószínűleg igen tudatosan – nem közli velünk, hogy e kardinális döntés meghozatala előtt a ráhangolódás Isten sugalmazó szellemére mi módon történt.

Térjünk vissza egy pillanatra a virrasztás tényére! Szent Ágoston tanít a következőképpen a 221. szentbeszédében: „Abban az életben, amelynek nyugalomát elnyerni igyekszünk – hiszen az Igazság azt ígéri, hogy testi halálunk után, vagy inkább a jelen világ végén, a feltámadáskor ez a nyugalom lesz osztályrészünk –, tehát az eljövendő életben soha többé nem alszunk, ahogyan soha nem is halunk meg. Mert mi más az álom, mint naponkénti halál, amely nem ragad el egészen innen, és nem tartja fogva sokáig az embert? És mi más a halál, mint hosszú, mély álom, amelyből Isten ébreszti fel az embert? Ahol tehát a halálnak nincs keresnivalója, ott képmásának, az álomnak sincsen semmi dolga.”⁵ Mindezt Szent Ágoston a nagycsütörtöki virrasztás kapcsán írja. Jól látszik, hogy a tudatunk beállítása arra az állapotra, melyet már bátran nevezhetünk Isten imáadásának ösztönszerűen hozza magával annak igényét, hogy felülírjuk a fizika törvényeit is. A virrasztás hosszának élettani korlátai vannak, kinél szűkebbek, kinél tágabbak. Az ember vágyja azt az állapotot, ahol a határok eltűnnek és úgy hiszi, hogy ez az örök életben következik be, ahol a fizika és a biofizika érvényét veszti; de vágyja azt is, hogy ennek az átalakulásnak – a fizikai létből a metafizikaiba történő átjutásnak – az elő-ízét már itt, földi életében megtapasztalhassa. Az alvás-nélküliség tehát az öröklét analógiájává válik. Az imában átvirrasztott éjszaka azt jelenti, hogy a virrasztó rákapcsolódik az öröklétre, mely éppen örök-volta miatt nem *majd lesz*, hanem *most van*.

Természetesen nem csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy Jézus hogyan tanít bennünket az imádkozásra a saját példájával, hanem arra is, hogy mit tanít erről szavakkal. Ezen a ponton kerül előtérbe a Miatyánk-ima és az a pár mondat, melyet Jézus a Miatyánk megtanítása előtt a hallgatóságához intéz. Jól tudjuk, hogy a Miatyánk szövegét két evangélista őrizte meg számunkra,

---

5 *In illa vita, pro cuius adipiscenda requie laboramus, quam nobis post huius corporis mortem, vel etiam post huius saeculi finem, in resurrectione Veritas pollicetur, numquam dormituri sumus, sicut numquam utique morituri. Quid est enim aliud somnus, quam quotidiana mors, quae nec penitus hinc aufert, nec diutius detinet hominem? Et quid est aliud mors, quam diuturnus et altissimus somnus, a quo Deus excitat hominem? Ubi ergo nulla mors venit, nec imago eius somnus intervenit.* Az idézett szentbeszédet Szent Ágoston Nagyszombat délutánján, vagy a húsvéti vigílián mondta el. Heidl György: *Lelki alakformálás. Szent Ágoston beavató beszédei.* (Pécs-Budapest: Keresztény Örökség Kutatóintézet – Kairosz Kiadó, 2015.) 94.

Lukács és Máté. A két Miatyánk-szöveg között jelentős eltérések vannak, mely eltérések vizsgálata ez ideig mintha nem kapott volna elegendő hangsúlyt, illetve arra a kérdésre sem kerestük kellő nyomatékkkal a választ, hogy miért Máté változata terjedt el a kereszténységben. Megfelelően színvonalas kommentár írása a Miatyánk-hoz a prédikátori pálya megkezdésének egyik alapfeltétele volt már a középkorban is, ilyen módon kezdetektől fogva számos pap, teológus kommentálta, magyarázta, értelmezte a szöveget. E munkák tudtommal mind a Máté-evangélium Miatyánk-szövegét vették alapul, miközben sok jel mutat arra, hogy Máté Miatyánk-változata maga is interpretáció, a rövidebb, korábbi, eredeti(?) lukácsi szöveg adaptálása Máté saját közösségének szemléletmódjára. Már önmagában az a tény is, hogy az imát „Miatyánk”-ként emlegetjük és ismerjük, jól illusztrálja a mátéi értelmezés alaptermészetét: a lukácsi rövidebb változat ugyanis egészen egyszerűen azzal a szóval indul, hogy Πάτερ [Pater], *Atya*. Nyoma sincs birtokos névmásnak, de ha mindenképpen akarnák hozzá illeszteni, akkor abból kellene kiinduljunk, hogy amikor a beszélő személy megszólításként kimondja azt a szót, hogy *Atya*, legnagyobb valószínűség szerint saját apjára gondol. Ha én magam teszek így, akkor azt mondhatom, hogy *Atyám*. Viszont a szóban forgó ima megszólítottja maga az Isten, milyen alapon tarthatom hát őt az én saját atyámnak? Teljes joggal, hiszen hallottam a tanítást, miszerint senkit sem nevezhetek *atyámnak*, kizárólag a *Mennyeit*; aki viszont nem csak az én atyám, hanem mindannyiunké, Πάτερ, *Atya*. Amikor Máté a fenti logika alapján eljut addig a szókapcsolatig, hogy Πάτερ ἡμῶν [Pater hémón], *mi Atyánk*, ezt azért teszi, mert meglátása szerint hallgatósága számára pusztán a Πάτερ szó hallatán nem volna világos, hogy kire is kell valójában gondolnia; mi másért illesztené hozzá a megszólításhoz azt a frázist, hogy ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς [ho en toisz úranoisz] *az egekben* (szokásos fordításunk szerint: „aki a mennyekben vagy”), ha nem azért, hogy mindenki számára világos legyen: nem a mi földi atyánkról van szó, aki mindannyiunk esetében más személy, hanem a mi Mennyei Atyánkról, aki mindannyiunk esetében ugyanaz? Lukácsnál ugyanakkor Jézus nem a népnek mondja el a Miatyánkot (Máténál a *Hegyi beszéd* részeként hangzik el az ima), hanem a tanítványainak, akik ezt a szóhasználatot biztosan nem értik félre. Máté adaptációja tehát mintha egy kevésbé felkészült hallgatóság számára íródott volna, mint Lukács „eredetije”.⁶ A már részben megvalósult magasabb beavatottsági fok birtokában az apostolok már tudják, hogy valódi *Atyjuk* nem a földi, e világi, hanem a *Mennyei*, aki az *egyetlen*, tehát tökéletesen elegendő a birtokos

6 A szakirodalom felületes áttekintése alapján úgy tűnik számomra, hogy a szentírás-kutatók között mind a mai napig vitás a négy evangélium keletkezési sorrendje, még ha egy legvalószínűbbnek tűnő sorrendet a többség ma hallgatólagosan el is fogad (eszerint a Márk-evangélium a legkorábbi, a János-evangélium a legkésőbbi). A lukácsi szöveg nagy valószínűség szerint eredetibb formában őrzött meg számos kijelentést, sőt történeti eseményt is. Úgy mondhatnánk, hogy a Lukács-evangélium a négy közül a leghitelesebb *történeti szempontból* (vagyis senki nem vitatja, hogy a négy evangélium egyformán hiteles *spirituális szempontból*). Ezzel kapcsolatosan két információ is rendelkezésünkre áll, melyek igazságtartalmában nincs okunk kételkedni: az egyik magától Lukácstól származik, aki saját bevallása szerint „mindennek szorgalmasan utánajárt”, a másik pedig az a kegyes hagyomány, mely szerint Lukács felkereste Szűz Máriát és közvetlenül az ő beszámolóiból ismert meg számos részletet (e hagyománynak csodálatra méltó tárgyi „bizonyítéka” a *Hodégétria* és *Eleusza Istenszülő* ikonok, melyek első példányát maga Lukács apostol festette meg). Máté számára nem a történeti hitelesség, hanem a spirituális hitelesség volt a legfontosabb szempont, továbbá saját közösségének hagyománya, tudása, felkészültsége, illetve az a fogalmi keret, melyben a szóban forgó közösség otthonosan mozgott éppúgy meghatározta az írás szókincsét, mint jelkép-világát. Ezzel magyarázhatók a jelentős történeti különbségek Lukács és Máté evangéliumai között, mint például a csak Máténál olvasható betlehemi gyermekgyilkosság és egyiptomi menekülés története, amivel szemben Lukácsnál a születés után negyven nap elteltével bemutatott Jézust a templomban, aki azután „gyarapodott bölcsességben, korban, s kedvességben Isten és az emberek előtt”, továbbá aki minden évben felment szüleivel Jeruzsálembé.

névmás nélküli legegyszerűbb alak, a Πάτερ.

Ez a rendkívüli, szinte megdöbbentő tömörség és rövideg jellemzi Lukács korábinak, de legalábbis az eredetihez közelebb állónak feltételezett változatát; érdemes a két szöveget ebből a szempontból is, valamint a szóhasználat finom eltéréseire is pillantást vetve összehasonlítani.

Lk 11,2-4		Mt 6,9-13	
Πάτερ,	Atyánk [Atya]!	Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,	Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,
ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου:	Szenteltessék meg a neved.	ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου,	szenteltessék meg a neved,
ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου:	Jöjjön el az országod.	ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,	jöjjön el az országod,
		γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.	legyen meg az akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.
τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν:	Add meg a szükséges kenyerünket mindennap.	Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον:	Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίομεν παντὶ ὁφείλοντι ἡμῖν:	Bocsásd meg a bűneinket, amint mi is megbocsátunk minden ellenünk vétőnek.	καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν:	s bocsásd meg a vétkeinket, amint mi is megbocsátottunk az ellenünk vétkezőknek.
καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.	És ne vígy minket kísértésbe.	καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,	És ne vígy minket kísértésbe,
		ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.	hanem szabadíts meg a gonosztól. ⁷

Fontos tudatosítanunk, hogy sem Máté, sem Lukács nem hallották közvetlenül Jézus szavait, mindketten beszámolókból értesültek azokról. Ez a megjegyzés már csak azért sem célozhat arra, hogy emiatt a szövegek hitelességéhez kétség férhetne, mert ilyen módon a legelső kétséget éppen a két szöveg különbsége ébreszthetné bennünk. Ahogy említettem, a spirituális hitelesség a korabeli hallgató számára fontosabb volt a történeti, szó szerinti hitelességnél. Ezt mindenképpen figyelembe kell vennünk, amint Máté hét kérésében – szemben a lukácsi öttel – ráismerünk a menóra alakjára és 7 ágára. Ha ugyanis a megszólítást, „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy”,

7 Szent István Társulati Biblia (SZIT). web: <https://szentiras.hu/SZIT>

leválasztjuk az imáról, egy tökéletesen szimmetrikus 7 gondolatból álló konstrukciót kapunk, ahol két-két „átellenben” elhelyezkedő mondat éppen úgy összetartozik, ahogyan a menóra két-két gyertyáját köti össze az U alakú kar. Középen, a függőleges „tengelyen”, az eget a földdel összekapcsoló jelképes csatornán áll a „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma” kérés. A *mindennapi* kenyér fogalmának már Szent Jeromos is a szárazon materiális jelentésen messze túlmutató szimbolikus mélységet tulajdonított, amennyiben a mindennapit Máténál *supersubstantialis*nek, *lényegfelettek*nek, vagy *legfelsőbb lényeg*inek fordította (Lukácsnál nem így tett, noha a görög eredeti szövegben ugyanaz a szó szerepel mindkét esetben: ἐπιούσιον).⁸ A 7 ágú gyertyatartó középső, függőleges szára jelképezi a jelen értelmezés szerint a tápláló szellem alászálló-felszálló közvetítő energiáját, melynek nem csupán mindennapi, hanem minden egyes időtlen pillanatban megvalósuló önfeláldozása (kenyértörése) tart fenn bennünket fizikai és spirituális értelemben egyaránt.

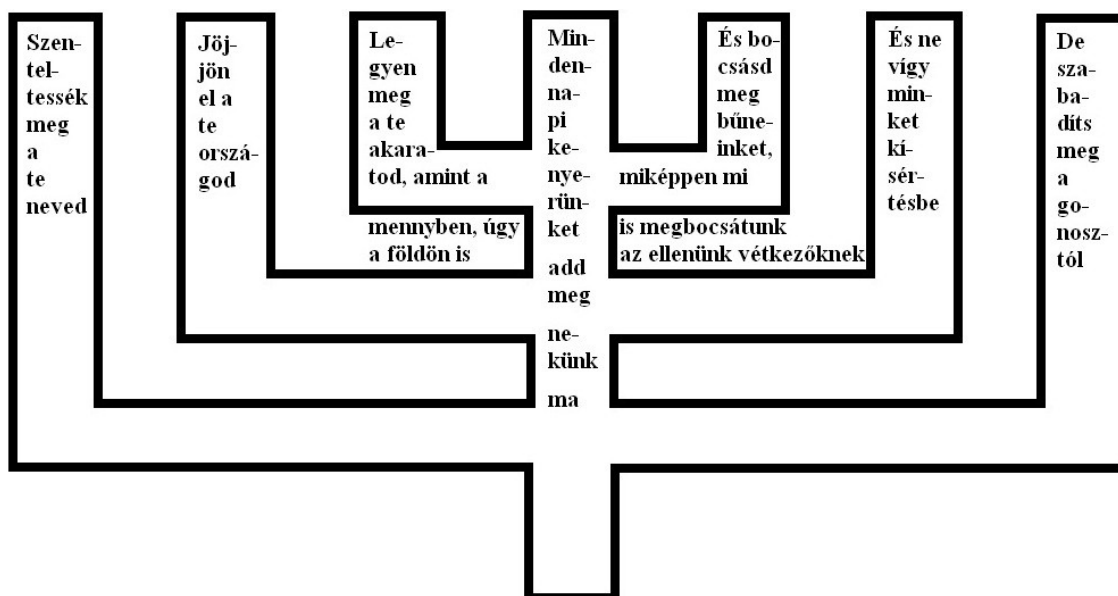
A további 6 mondat éppen olyan módon alkot három párt, ahogyan a menóra 3-3 oldalsó gyertyája. A máteí Miatyánk menóra-szerkezete legfeltűnőbbben annál a két mondatnál árulja el magát, mely toldalékkal rendelkezik: „...amint a mennyben, úgy a földön is”, illetve „...amint mi is megbocsátottunk az ellenünk vétkezőknek”; a két ὡς [hósz] alárendelő kötőszó és az őket követő mellékmondat egyetlen „karra” helyezi rá a két frázist. Ha ebből a menóra-szerű szerkezetből indulunk ki, akkor minden jogalapunk meg van feltételezni, hogy a szerkezetileg összetartozó mondatok között jelentésbeli kötelék is van; jól látható, hogy a kialakított struktúra végiggondolt tervezőmunka következménye, éppen így lehet végiggondolt a szöveg üzenete is. A „szenteltessék meg a neved” ilyen módon összetartozik a „szabadíts meg a gonosztól” frázissal, vagyis a *Te szent neved megszabadít a gonosztól*. A „jöjjön el az országod” összetartozik azzal, hogy „ne vígy minket kísértésbe”, e kapcsolat járulékos jelentését azonban jóval nehezebb kihámozni, ha egyáltalán lehetséges. Mindenek előtt a πειρασμόν [peiraszmon] szó *próbatételt* jelent. Ezt azért kell hangsúlyoznom, mert találkoztam azzal az értelmezéssel, miszerint az Isten Országja eljövételét lehetséges *világvége*ként értelmezni, a *kísértést*, pedig *második eljövétel*ként; a két mondat kapcsolata tehát e szerint az értelmezés szerint olyan apokaliptikus végkifejletre utal, melynek *nem* szeretnénk részesei lenni (*ne vígy minket...*). Ezzel az értelmezéssel kevéssé tudok azonosulni, még ha teljesen nem is tarthatom kizárhatónak. A πειρασμόν [peiraszmon], mint próbatétel lehet ugyanakkor az ember számára minden olyan minőségi feljebb lépés szimbóluma, mely az Isten Országá felé irányuló életgyakorlat gyakori és elkerülhetetlen velejárója; lehetséges, hogy a célba beérkezvén e próbatételek fölöslegessé válnak? Végül az „akaratod teljesülése” irányuljon a „bűnök bocsánatára”, miközben akaratod tárgya az is, hogy a vétkek, tartozások elengedését (ὀφειλῆταις; ὀφειλή: adósság, tartozás) mi magunk is gyakoroljuk.⁹

8 A *mindennapi kenyér* metafizikai értelmezése nem volt idegen a középkori teológia számára. Cusanus írja a *De visione Dei*-ben: „O Ihesu, mentis sapidissimus cibus.” (*Ó Jézus, az elme legízletesebb tápláléka.*). Cusanus ebben a mondatban a mai fül számára kissé szokatlannak tűnő látásmódot közvetít, mely megközelítés, vagy inkább létértelmezés a középkorban egészen magától értetődő: az ember lénye folyamatosan Istenből táplálkozik, pontosabban Istennel táplálkozik; még érthetőbben: Isten *maga* a táplálék, aki megtöri és minden egyes pillanatban falatonként adja a szánkba önmagát. A *mindennapi kenyér* ilyesfajta értelmezése magától értetődően kínálja fel az utolsó vacsora kenyerére felé történő áthallást.

9 Csak Lukács használja a bűn (ἁμαρτία) szót, de a bűnt nála Isten bocsájtja meg, míg az ember itt is csupán a tartozások elengedésére vállalkozik; talán arra a kérdésre céloz itt a szöveg, hogy *kinek is van hatalma a bűnök*

Ahogy látjuk, Máté Miatyánkja művészi munka, végiggondolt, megtervezett, felépített struktúra és szimbólumrendszer, bárki legyen is a szerzője, akár közvetlenül Krisztus, akár az ő ismeretlen fültnúja, akár a fültnú beszámolója alapján dolgozó Máté-evangélista. Lukács „változata” nem strukturált. Bár a mindennapi kenyér frázisa itt is középuútt van, a többi mondat nem mutat szimmetriát. Újra csak azt mondhatjuk, hogy a lukácsi ima legszembetűnőbb jellegzetessége meglepő rövidsége és tömörsége. Igaz ugyan, hogy Jézus óva inti az imádkozó embert a bőbeszédűségtől, de ezt Máté evangéliumában teszi a Miatyánk hosszabb változata előtt.

**Mi atyánk
aki a mennyekben vagy**

Az úgynevezett *Jézus-ima* a sinai-hegyi Szent Katalin kolostorban alakult ki valamikor a 6. század előtt.¹⁰ Bár számos változatban él, az ima szövege a legelterjedtebb formájában mindössze ennyi: „Uram, Jézus, Isten fia, könyörülj rajtam (bűnösön)!” Ezt a mondatot az imádkozó szerzetes a lélegzétvételének ritmusára ismételteti számtalanszor, meghatározatlan ideig. A Miatyánk lukácsi változatának szövege a Jézus-ima mondatánál alig hosszabb. Jézus nem mondja, hogy a Miatyánkot egyszer kell elmondani és azt sem, hogy sokszor. Az ugyanakkor a legkevésbé sem zárható ki, hogy a Miatyánk rövid változata ismételteti ima volt a kezdet kezdetén. Jól tudjuk, hogy a Kyrie eleison (*Uram irgalmazz*) formula már az ókorban ismert és használt volt, és azt is tudjuk, hogy sokszor egymásután mondták (a korai keresztény liturgikus gyakorlatban eredetileg 9 Kyrie hangzott el). Kétségtelen, hogy a rövid szent formula ismételtetése hatékony segítség minden más, fölösleges, *profán* gondolat kizárására, a „templom” megtisztítására, a jelképes értelemben vett csend megvalósítására. Bármi is volt a Miatyánk eredeti rendeltetése, csekély hossza alapján alkalmas lehetett egykor és alkalmas ma is arra, hogy ismételteti imaként funkcionáljon.

megbocsátására. Máté – ha úgy tetszik – enyhíti a kijelentés súlyát és Isten, illetve ember részéről egyaránt a tartozások elengedéséről beszél. Mi tehát, amint a mondott imánkban „bocsásd meg bűneinket”, vagy „vétkeinket” szavakkal imádkozunk, ha jogosan is, de értelmezzük a szöveget.

10 Sjögren, Per-Olof: *A Jézus-ima.* (Budapest: zöld-S Stúdió, 2009.) 19.

A Miatyánk mátéi változatát előzi meg Jézus legbőségesebb tanítása az imádkozásról, mely mondatokhoz megjegyzést fűznöm fölösleges, de teljes terjedelmében idéznem annál fontosabb: „És mikor imádkozol, ne légy olyan, mint a képmutatók, akik a gyülekezetekben és az utcák szegletein fennállva szeretnek imádkozni, hogy lássák őket az emberek. Bizony mondom néktek: elvették jutalmukat. Te pedig amikor imádkozol, menj be a te belső szobádba, és ajtódat bezárva, imádkozzál a te Atyádhoz, aki titkon van; és a te Atyád, aki titkon néz, megfizet néked nyilván. És mikor imádkoztok, ne legyetek sok beszédűek, mint a pogányok, akik azt gondolják, hogy az ő sok beszédükért hallgattatnak meg. Ne legyetek hát ezekhez hasonlók; mert jól tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, mielőtt kérétek tőle. (Mt 6,5-8)”

Jézus beszélt, énekelt, imádkozott, elcsendesedett, virrasztott, Isten imádásában elmélyült – akár teljes éjszakán át. Megtapasztalni azt, hogy a kimondott szavak egyre kevésbé alkalmasak, végül teljességgel alkalmatlanná válnak lényegi dolgok kifejezésére, elementáris élmény. Sokan mégis kudarckén élik meg, bűntudatuk támad, fásultnak érzik lelki- és imaéletüket. Pedig mindannyian a belső csendből indultunk csecsemőkorunkban; a hangok és hangzók éppoly lassan körvonalazódtak tudatunkban, mint egyéniségünk határai. A beszédet és a fogalmi gondolkodást csak később tanultuk meg nem csekély fáradozás árán. Az imaéletnek igenis lehetséges egy olyan útiránya, mely az egyre kevesebb szó és az egyre nagyobb csend felé halad, a sok gondolattól a kevés és irányított gondolaton át az egyetlen gondolatig, végül akár a gondolattalanság csendjéig. Nyilvánvaló, hogy az emberi életgyakorlat minősége végül eljuthat egy olyan fokozatra, ahol maga ez élet válik imává; mi más módodon lehetne eleget tenni a „szüntelenül imádkozzatok” krisztusi felszólításnak (Lk 18,1)?